

Една невъзможна любов сред ужасите на войната - Крадецъ

Публикувано от mOn на 12.03.2010

Една невъзможна любов сред ужасите на войната - Крадецът на праскови

Емилиян Станев е писател, запленил от природата, и философ на природното. То присъства в цялостното му творчество и като начин на живот, и със своите извечни въпроси, видяно и изобразено е не само с присъщото на дивата природа, но и като заложено дълбоко у човека и изразяващо се преди всичко като негов стремеж към разкрепостеност от различни правила и догми на обществото и като жжда за неподправена любов, за свобода и лично щастие. С тези си страни природното изпълва и оцветява основната интрига, която движи сюжетното развитие в централната част на най-известната и най-превежданата повест на Емилиян Станев "Крадецът на праскови". В нея големият художник изповядва съкровенията си копнежи за свободата и любовта. В образите на двамата влюбени герои е вплътена идеята за саможертва в името на голямата, на възвишената човешка близост. Любовта между Елисавета, жена на български полковник, и сръбски военнопленник Иво Обретенович с цялата си красота и с трагизма на своята невъзможност и обреченост, породени от ужаса и страданието на войната, е изобразена и като нежно чувство, и като стихия с дълбоки и извечни корени, която храни душата и осмисля живота. Затова тяхната нелепа смърт в края на повестта се възприема като апотеоз на саможертвата в името на безсмъртната им обич. В цялостния текст на творбата любовта между Елисавета и Иво остава сама срещу традицията, казионността и закона, срещу войната, нещастията и куршумите. Тя възниква от една неочаквана, но съдбовна среща на две очи, от сливането на светлината, която те излъчват, от радостния трепет на две сърца – едното изтерзано от военнопленничеството, а другото – от плена на съпружеския живот с полковник, по-стар с петнадесет години и изцяло обладан от един строго до отвратителност канализиран живот. Тъжната примиреност на Елисавета с наложения ѝ начин на съществуване не е внесла равновесие в душата ѝ: "В самотните часове, които прекарваше всеки ден, тя изпитваше най-силно това неизказано чувство на отчаяние и на малоценност, което измъчва безплодните жени пред прага на старостта." Срещата между полковнишката и пленника, крадец на праскови, е представена през погледа на "автентичен свидетел" – пенсионирания учител по математика г-н Петров с прякор Козичката, – което ѝ придава знак на достоверност. Красотата на

военнопленник, която силно впечатлява бившия учител – къдрави “смолисточерни коси”, големи тъмни и блестящи очи, бели зъби – не може да е останала незабелязана и от Елисавета. Не е възможно възхитеният мъг поглед, спрял се върху нея, да не е получил някакъв отклик в сърцето ѝ и да прости кражбата. Набраните от него праскови и грозде, които в текста не са само плодове на земята и слънцето, а приемат и библейската греховна роля на “забранения плод”, вместо да ги разделят, ги свързват един с друг. Учителят разказвач не коментира епизода с раздялата след случайната среща на елисавета и Иво, а само го изобразява така, както се е запечатал в съзнанието му и неслучайно се е запазил там в продължение на повече от две десетилетия. Коя е причината: дали почувстваната красота на едно светло зародило се чувство, или неочакваното и дори осъдително от гледна точка на еснафския морал поведение на Елисавета, писателят е предоставил на читателя сам да реши. “Тогава забелязах, че полковнишата го разгледа крадешком.....тя му подаде ръка за сбогом. той я пое бързо и я целуна почтително, Тъмните му очи се изпълниха с топлина, той задържа ръката ѝ в своята по-дълго, отколкото би трябвало, и аз видях, че полковнишата не направи никакво усилие да я издърпа. Напротив, това като че ѝ бе приятно, защото му се усмихна.” Признак за Безпокойство и вътрешен смут, причинени от тази среща, учителят вижда в легналата върху лицето на Елисавета замисленост и в невъзможността да се съсредоточи върху книгата, която чете. Нарастването ни тържеството на любовта между полковнишата и пленника остават тайна, скрита от погледа на съседа. Възможност да проникне в нея има само “всевиждащият” поглед на писателя разказвач. Пречупена през него в повествованието на творбата, тази забранена любов се извява като борба за щастие и свобода и като нравствен подвиг. Известното и сигурното битие на героинята е противопоставено на бъдещия неизвестен и несигурен живот и победено от него, защото срещу суровата житейска мъдрост и овладяност застава неудържимият романтичен порив животът да бъде изживян пълноценно, според личностните предпочитания и зова на сърцето. Под тяхното въздействие за Елисавета домът се првърща в затвор. Писателят е проявил завиден усет към женската любов. Един от ярките ѝ белези е желанието на неговата героиня да брани новото, непознато досега чувство, което я прави щастлива, и да предусети откъде може да дойде заплхата за него. Тя рано я вижда не само в традиционното направление, в съпруга си, а и в нетрадиционното, но определно от времето отношение. Елисавета не встъпва в борба с него, нито със съпруга си, а със себе си, със своята раздвоеност между чувството за дълг и порядъчност, възпитани в нея от майка ѝ – “висока старица със строги безкръвни устни”, от чиято суровост се бои. “Тя беше я възпитавала в духа на търновските нотабили – полуеснафи, полубуржоа, - запазили балканджийската нравственост на дедите си, с аксетично себеотрицание на плътта и към всички удоволствия на живота.” Осъзнаването на собствената си зависимост и подчиненост на един измислен, но строго съблюдаван ред в обществото е първата крачка на героинята към отхвърлянето му, което дава тласък за развитие на ясно заявяващото себе с “друго същество”. Емилиян Станев оригинално свързва в едно самоанализа на героинята и прозренията ѝ, с анализа на душевното ѝ състояние, направен от разказвача. Така той умело направлява читателя да вникне в невидимите движения на нейните мисли и емоции: “Можеше да се каже, че беше се съпротивлявала и противопоставяла срещу него, беше го пъдила и отблъсквала много пъти също така, както беше го

чакала с трепетен страх,изгаряща от срам пред своето падение и своя позор.От минутата,в която бе разбрала неудържимостта на влечението си и бе почувствала как с всеки изминат ден волята ѝ отпада,това ново същество закрепваше и ставаше все по-уверено и по-сигурно.Смело и безсрамно то изявяваше своето право отхвърляйки всички морални забрани и всякакви разумни доводи.”Възраждащата сила на интимната обич помага на Елисавета да освободи душата и тялото си от веригите на реда,на законите и предрасъдъците – палачи на малдостта ѝ. Авторът не отрича любовта като наслада на тялото,но дал място на неустойчивостта ѝ,спира до нея:”Сърцето ѝ лудо блъскаше в гърдите, ту замираще както замираще дишането ѝ,а когато се озова при липата,беше принудена да седне под сянката на дървото,защото ѝ се струваше,че няма да издържи.”В българската поезия любовта често се свързва с липата,може би поради могъщия ѝ ствол и нежен аромат на цветовете.В “Крадецът на праскови” липата в градината на полковника е място на споделяната любов и “живо същество”,”мълчалив и верен съучастник.” Дори в моментите,когато Елисавета се чувства щастлива и изпълнена със светла увереност,авторът вмъква в текста думи и словосъчетания,в които звучи ехото от преследващата ни мисъл за невъзможността и обречеността на нейната красива и живителна любов:сянката на липата е “като черна мантия”,силуетът ѝ - “траурно тъмен”,листата - “черни,траурно разкошни”.Внушения за смърт се появяват още в първите страници на повествованието и не го напускат чак до трагичния финал на любовната история:сянката на ореха лежи “като траурно знаме”,песента на щурците напомня на “недовършен стон”,августовската нощ е “бездиханна”,купчината камъни край лозето напомнят “стари кости,извадени от земята”. В открояването на красотата,от една страна,и на обречеността на любовта,от друга страна,смислово най-съществена и емоционално най-силна роля играе образът на “горещия” вятър.”Към края на седмицата задуха топъл и сух вятър.Той сякаш идваше направо от пустинята...”-така започва петата глава на повестта,в която връзката между Елисавета и Иво добива съдбовен характер.От елемент на природната картина вятърът се превъплъщава в изгарящо чувство,което безвъзвратно обсебва сърцето на героинята.Усещаме го дори в тесните словесни рамки на част от едно сложно изречение:”топлият вятър се блъсна в тялото ѝ,обля я като гореща,сладостно-омайна вълна..”Този вятър помита наслоилите се в душата ѝ предрасъдъци и задръжки,които са ѝ отнели радостта от живота. С правото си на творец писателят е отделил повече текстово пространство на любовта и на душевните терзания и възможвания на Елисавета,тъй като тя трябва да прояви повече нравствени сили,за да ѝ даде живот.Много неща съдържат избухването на чувството,много вътрешни и външни пречки трябва да преодолее героинята.Един от най-силните възпрепятстващи фактори е,че обектът на любовта ѝ е представител на “враговете”,с които воюват нейните сънародници.При това пленникът е сърбин,а сърбите са особено омразни на полковника,защото именно в сражение с тях е бил осакатен.Най-сетне младият мъж е от ония окаяни,доведени до оскотяване същества,чиито робски колони хората от града наблюдават с уплах,съжаление и погнуса. На любовта на Иво е отредено по-малко място,но тя е водещата,защото е освободена от съмнението,колебанието и страха,Над нея войната и забраните нямат власт.Тя още от самото ѝ възникване е обляна със светлината на възхищението и щастието.Нейната неподправеност въздейства върху Елисавета и я привлича като непреодолима сила:”Той я гледаше със светнали очи и тя чувстваше погледа му как я обхваща и

замайва, както я замайваше и раздвиженото от вятъра пространство. Авторът не е изнесъл любовта между Иво и Елисавета извън територията на полковника имот. Тя се заражда там, там разцъфва с яркия цвят и силното ухание на лятно цвете, там бива прекъснат животът ѝ и то в момент на най-красивото ѝ извисяване като копнеж. Тази любов не признава граници и не се спира пред заплашителни препятствия, но войната и породеното от нея озлобление я правят съдбовно зависима от непреодолими прегради и ями. Драматично, но и оптимистично звучащо придобива епизодът със смъртта на Иво – един апотеоз на истинската любов. Авторът го е лиризирайл и ритмизирайл чрез сигнално подсвирване, наподобяващо гласа на птица – едно поетично и романтично внушение за волна и щастлива любов. Чу се тихо подсвирване. Съвсем тихичко се повтори мотив от някаква мелодия. Тя прозвуча меко, зовящо и завърши с дълго легато. Изсвирването напомняше птича песничка, но тъй майсторски и точно бе то, че учуди учителя... После подсвирването отново се чу, вече за трети път, но сегта по-бавно, по-високо и по отчетливо, с настойчиво подчертана нотка. В цитираните редове писателят е постигнал завидна естетическа висота в изобразяването на любовта като красиво и силно чувство: любовта музика и трепетен зов, любовта надежда и вяра. Като мощно чувство, издигащо се над живота и над смъртта, по-силно от тях и неподвластно на каквито и да е норми, любовта между българската полковниша и сърбина военнопленник се изявява в момента на убиството. Зададеният вик на пронизания от куршум Иво намира отгорт в ужасения глас на Елисавета – открита изява на чувството, което до момента е таяла в душата си. Безбройните прегради, които са ги разделяли, изглеждат преодоленни от силата на любовта, но в куршума, покосил Иво Обретенович, всъщност са побрани всички сили на разделението. Безчовечните, враждебни на обичта им сили, които действат на това място и по това време и които двамата са се опитали да се изтъгнат. След няколко часа Елисавета се прострелва с револвера на полковника. Сразена от мъка, лишена от щастието и свободата на един възможен живот, тя не вижда смисъл и оправдание да се върне в предишния. А и не би могла да се върне, защото вече не е предишната.. В “Крадецът на праскови” Емилиян Станев е разгърнал типична трагична ситуация, в която свободната вола на героинята, утвърждаването на личността и духовните ѝ ценности по време на една война срещат гибелна невъзможност за осъществяване. Такъв е конфликтът в ред класически трагедии като например в “Ромео и Жулиета” от Шекспир. Чувството, предизвикано от подобни творби не се побира в понятията “оптимизъм” или “песимизъм”. Древните гързи за го нарекли “катарзис”, пречистване, посочили са и двойствената му природа, в която скръбта е неотделима от вярата в човешката свобода дори пред лицето на крушението и смъртта. Такива чувства буди любовта на Елисавета и Иво Обретенович, изобразена от Емилиян Станев с художествено проникновение, което поставя прозиведението сред образците от този жанр в световната литература.